

OBHAJOBA THEOLOGICKY ODPOVĚDNÉHO SYNKRETISMU

Walter J. Hollenweger

AN APOLOGY FOR THEOLOGICALLY RESPONSIBLE SYNCRETISM

The refusal of religiosity and of other religious traditions on the grounds that we want to evade syncretism is one of the mistakes of modern theology and its mission strategies. In fact we observe the syncretism of others and are unaware of our own syncretism. Different forms of the Pentecostal movement are evidently using syncretistic methods and they are effective in terms of mission. It is necessary to ponder which forms of syncretism are unacceptable and which are theologically responsible. Examples of theologically responsible use of other religious traditions are found by the author in the appropriation of the Babylonian traditions in the Old Testament or the hymn Colossians 1,15–20 in the New Testament. Our present European „culture of economics“ includes a number of religious elements and it is frequently idolatrous. Are we able to raise the question consequently of whether a theologically responsible syneresis between Christianity and free-market economics can exist?

Když W. J. Hollenweger psal dějiny letničního hnutí (Enthusiastisches Christentum), věnoval tento objemný svazek letniční církvi, která jej naučila Bibli milovat, a reformované církvi, která jej naučila Bibli rozumět. Bývalý letniční kazatel vystudoval teologii a stal se později sekretářem Světové rady církvi v oddělení misie a evangelizace. Odtud přešel na universitu v Cambridgi jako profesor praktické teologie, než se opět vrátil do Švýcarska.

V září 1997 se konala v Praze konference letničních a charismaticky orientovaných křesťanů, kde profesor W. J. Hollenweger přednášel širokému spektru posluchačů od pravoslavných a katolíků až po letniční. Jeho přednášku přinášíme v českém překladu.

Jihoafriický misiolog Willem Saayman popisuje misijní situaci v Rusku. Jeden z jeho postgraduálních studentů, v Rusku narozený evangelikální protestant Peter Penner (etnický Němec), odpovídá na otázku jednoho ze svých examinátorů „Jak by Rusové obecně reagovali na cizí misionáře přicházející jim pomoci?“ stručným a prostým vyjádřením: „To závisí na tom, jak přijdou“.

Vskutku to závisí na tom, jak přijdou. Neměli by například ignorovat, že už před Gorbačovem bylo v Rusku víc křesťanů než členů komunistické strany – a to po téměř jednom století státem řízené atheistické propagandy. Neměli by „se přibližovat k ruským lidem jako by neexistovalo tisíc let

křesťanských dějin a chtějí evangelizovat, aniž by se učili rusky“. Vskutku „někteří cizí misionáři pracují, jako by před námi nebylo nic“! To je zcela nepřijatelné tím spíš tam, kde náboženské a kulturní oblasti jsou tak naprosto spleťtí jako v Rusku. Neexistuje cesta k reevangelizaci Ruska oddělené od ruské pravoslavné církve – to je závěr zkušených protestantů Reimera, Pennera a Müllera.

Protože ruské církve (protestantské a pravoslavné) jsou velmi chudé, existuje vážné nebezpečí růstu „nových závislých tříd tzv. „rýžových křesťanů“. Zde by nás měla varovat různá výstražná znamení v dějinách misie.

Existuje však též problém, že ruská pravoslavná církev se pokouší stát novou státní církví. Na druhé straně protestantské církve jsou rozdělené a stále víc se dělí. Jen v Petrohradě existuje již aspoň šest různých protestantských seminářů a biblických škol. Některé mají velmi slabý vztah k Pravoslavné theologické akademii. Saayman dochází k závěru: *První svět se asi velmi málo poučil ze zkušenosti více než dvou století totální misie Třetího světa. Je ještě přijatelné na konci 20. století formulovat misijní politiku o čajových přestávkách mezi evangelizačními akcemi? Není naléhavě nutné oživit volání po upraveném moratoriu západních misí ve Třetím světě právě tak jako v (bývalém) Druhém světě? ... „Moratorium“ nechápu jako zastavení misie vůbec, ale jako zastavení toho, jak se dělala dosud a začátek zcela nového způsobu.* (W.Saayman)

To, co následuje, je pokus theologicky promyšlet tento odlišný způsob. Proto převedu Saaymanovu alarmující analýzu do theologického jazyka. Co vidíme v Rusku – a jistě i v jiných částech světa – je konflikt mezi různými druhy křesťanského synkretismu. Západní misionáři předkládají západoevropsko-křesťanský nebo americko-křesťanský synkretismus. Tento cizí synkretismus naráží na domorodý rusko-křesťanský synkretismus. Všichni jejich představitelé nalézají průkazný text v bibli, jímž se pokoušejí prosadit sebe jako pravou církev a prohlašují ostatní církve za synkretistické. Je to naivní, ale velmi běžný způsob vidění věcí. Zapomínáme, že všechny křesťanské církve jsou definovány synkretisticky. Problém je pouze v tom, že nevnímáme svůj vlastní synkretismus. Leonardo Boff má jistě pravdu, když píše, že „křesťanství je synkretismus par excellence“.

Křesťanství je synkretismus par excellence

Není např. pochyb, že různé formy pentecostalismu jsou synkretistické: transformace šamanismu v korejském pentecostalismu, černé a africké kořeny v americkém pentecostalismu, afrikanizace křesťanství v zairském

kimbanguismu a v jihoafrickém sionismu, vykopávky staromexických kulturních prvků v mexickém pentecostalismu, integrace lidového náboženství v chilském pentecostalismu aj.

Takové jsou všechny formy křesťanství na Západě. Otázkou není „synkretismus ano či ne“, ale jaký druh synkretismu. Připomeňme si příklad exilu. Izraelci přišli do Babylona s teologií jahvisty. Přinesli si nomádské náboženství, které se v novém kontextu rychle stalo nefunkčním. Pro pochopení této situace si můžeme představit tři strany:

První byla strana náboženství starých časů. Ti říkali: „Bylo-li dost dobré pro Abrahama, je dost dobré i pro nás. Víme, že svět je oáza, jak je psáno v našich svatých knihách. Jahve nás vyvedl z Egypta. Co říkají Babyloňané je nejtemnější pohanství.“

Druhá byla strana babylonofilních Židů. Ti říkali: „Snad nás kdysi dávno Jahve zachránil z Egypta, ale nyní je přemožen. Chrám je zbořen. Aristokracie byla zavlčena do zajetí. Zachránili jsme pár zbytků našich starých dokumentů. Desatero? K smíchu! Babyloňané je mají také a v aktuální verzi. Babylon je vítězná kulturní a vojenská velmoc. Jejich věda vysvětluje svět.“

Třetí strana byla v menšině. Je zachycena Ezechielem, některými autory žalmů a především kněžským kodexem (P). Ti říkali: „My se nepřeme s Babyloňany o původu a podobě světa. Snad mají pravdu. Jen by měli být trochu důslednější a trochu kritičtější, protože neexistuje důkaz o bohyni Chaosu, jak tvrdí. Voda, která obklopuje svět, není bohyně, ale pouhá H₂O. Slunce a měsíc nejsou bohové, jsou to lucerny. Krev není krev boha, jak říkají Babyloňané. To vše jsou biologické a fyzikální jevy. Jsou to věci, nikoli bohové. A fungují podle Božího zákona. Jsou jím stvořeny, ale nejsou s ním totožné.“ Vskutku tyto pohledy jsou základem našich přírodních věd. Neboť pokud je Měsíc bohem, nemůže po něm chodit člověk. Pokud voda je bohyně, člověk ji nemůže podrobit elektrolýze. Jsou to věci, a proto jsou otevřeny lidskému zkoumání a manipulaci. Že toto pojetí přírody má též stinné stránky, je jiná otázka.

Je jasné, že Židé by byli v Babyloně zmizeli, kdyby byly existovaly pouze první dvě strany. My vděčíme třetí straně, že biblická tradice mohla pokračovat. Je to příklad theologicky odpovědného synkretismu. Takových synkretismů najdeme v Bibli víc. Chrám byl např. vybudován podle kenaánských plánů kenaánskými řemeslníky a architekty. Pouze tam, kde v kenaánském chrámu stála modla, tam byla schrána a desky přikázání, znamení Boží smlouvy s jeho lidem.

Obrátíme-li se k Novému zákonu najdeme též druh synkretismu. Matouš byl dost odvážný, když řekl, že mágové (ne králové) našli svou cestu k Ježíšovým jeslím na základě své pohanické astrologie, zatímco čtenáři

Bible v Jeruzalémě se pokoušeli zabít malého Ježíše. Matouš mohl být pouze rád, že své evangelium nemusel předložit theologické komisi ke schválení. Kdyby byla existovala, byl by propadl.

Jak později uvidíme, ani Pavel se neostýchal použít synkretismus. Jeho slavná 1Kor 13 je koláží soudobých lidových náboženských výroků (jak můžeme zjistit v některých kritických komentářích). V celé kapitole Krista ani nezmíní. Křesťanskou se tato kapitola stává zařazením v 1. Korintským. Lidový tón v 1K je snad i důvod, proč si ji tolik snoubenců vybírá jako svatební text.

Stejný postup používají naše moderní církve, ať už katolické, protestantské nebo letniční. I ony jsou příkladem synkretismu. Od Tomáše Aquinského jsme přijali metodu pohanského filosofa Aristotela, a to zejména evangelikálové, když říkají, že všechna ustanovení bible musí být harmonizovatelná, aby byla pravdivá. Předpoklad, že logická shoda je znamením pravdy, není biblický, ale aristotelsko-filosofický pohled. Na našich universitách a biblických školách fungujeme podle zákonů souvislosti a logiky, jinak bychom nemohli zapadnout do této kultury. Nieméně je to až fatální, myslíme-li si, že naše formy myšlení jsou myšlení samo. Zapomínáme, že existují kultury (např. čínská, hebrejská nebo staromexická), které se neřídí podle Aristotela a považujeme svou formu myšlení za pravdu samu. Kromě toho denně zakoušíme, že někdo může být nedůsledný a přece spolehlivý. Zeptejte se na to nějakého ženatého muže nebo provdané ženy. Existují osoby zcela důsledné - fungují jako počítače - a přesto dokázaly být nespolehlivé. Tak je to s biblí. Bible je spolehlivá, ale nedůsledná.

Je též známo, že naše obřady a slavnosti (Vánoce a Velikonoce) s sebou vlečou velké dědictví z naší pohanské minulosti. Mysleme na naše svatební obřady a pohřby. I ty se vrací k pohanským vzorům. První křesťané nekonali pohřební průvody. Ani ve snu je takové věci nenapadly. Říkali: „Ať mrtví pochovávají své mrtvé!“ Kristus zrušil vzkříšením každický pohřeb, jemuž byl přítomen. Z toho nevyvozují závěr, že by pastoři museli křísit mrtvé místo pohřbívání. Nutné je přizpůsobení nové situaci, to je theologicky odpovědný synkretismus. My už delší dobu nečekáme parusii v příštím okamžiku jako první křesťané. Proto se od nás vyžadují jiné formy svědectví.

Náboženství je věc budoucnosti

Před lety nám slibovali totálně sekularizovanou budoucnost. Opak je nyní pravdou. Jsme zaplavováni jednou náboženskou vlnou za druhou. „Nemůžeme být nevěřící... Máme-li pronést to, co nám bylo svěřeno, atheismem,

musíme být hluboce náboženští.“ (E. Lange) Žádná theologická diskuse nemůže odstranit tento fakt. Náboženství je součástí lidství. Proto je třeba náboženstvím se zabývat stejně jako dary stvoření, řemeslem a obchodem, erotikou a přátelstvím. Mysleme na zmatek, jaký vyvoláváme v lidech, kteří prodělali náboženské nebo parapsychologické zkušenosti. Theologové věří, že jsou kompetentní v otázkách ekologie a ekonomiky, v politice a psychologii. A je to správné, že přispívají k těmto otázkám, ač by jim slušelo trochu víc skromnosti. Ale není správné odmítat spolupráci v oblastech, kde bychom měli být experty, v oblasti náboženství. Není to vina pastorů, ale naší theologické výchovy. V ní je tabuizováno hlavní téma živě prožívaného náboženství. Tady jsme nepochopili Karla Bartha. Barth řekl, že kdyby psal svou Dogmatiku znovu, činil by to v dialogu s velkými světovými náboženstvími. Zase by ovšem došel k christologicky soustředěné theologii, ale jeho partnery rozhovoru by nebyli jen Augustin, Luther a bible, ale též Buddha, Mohamed, indická náboženství a nově se objevující náboženství lidová.

Důvod, proč zde pastoři selhávají, je v tom, že nedovedeme artikulovat naše náboženské zkušenosti. Není pravda, že duchovní jsou nevěřící. Ale je pravda, že jsou v zajetí tzv. učené kultury, která dovede mluvit veřejně o čemkoli, dokonce i o nejintimnějších věcech, ale ne o vlastní náboženské zkušenosti. To je příčina, proč si lidé myslí, že jsme nevěřící. Není divu, že náboženství si hledá prostor mimo církev, že všude vytváří vlastní organizace.

Ti, kdo mají náboženské sny, nejdou za pastorem, ale za psychiatrem nebo za samozvaným guru ze zámoří. Ti, kdo touží po náboženské zkušenosti, po vedení ve svém životě a po společenství, jdou do charismatických modlitebních skupin, do skupin biblického studia nebo do třídy jógy. Konají pouť do Taizé, do indického ašramu, k filipinským zaklínačům nebo na německý Kirchentag. Ale ani je nenapadne jít do nejbližšího farního sboru. „Mezi všemi mými pacienty pod 40 let nebyl nikdo, jehož problém by vposledu nebyl náboženský“, říká Carl Gustav Jung.

To platilo i pro bývalé komunistické země. Řekl jsem, že před Gorbačovem bylo v SSSR víc křesťanů než členů komunistické strany. V Číně se církev ztrojnásobily od té doby, co museli odejít misionáři. Jedna věc je jistá: náboženství nevyhyne. Je jen otázka, v jakých bude službách. Bude sloužit žízni po seberealizaci, po vnitřním míru moderních západních lidí? Ti hledají inspiraci v drogách, v exotických chutích, v mimořádných obrazech a zvucích, v reinkarnacích do dřívější existence, v terapiích a v nových vzrušujících pocitech. Člověk, který dovede „prodat“ pocity, jde na dračku. Dávno už není hanbou ztratit majetek, ale je hanba nepokusit

se obléci do nejnovější náboženské módy. Harvey Cox to nazývá „duchovní nenasytností“. V minulosti se cestovalo do Afriky, dnes se dělají výlety do transcendence. Po komercializaci sexu nyní vyhlížíme komercializaci náboženství.

Náboženstvím se dá vydělat spousta peněz, a nejen v Americe. Klienti dodávají obojí: peníze i surovinu. Databanky obchodníků elektronické církve jsou prodávány a nájímány politickými organizacemi a komerčními podnikateli.

Je jasné, že církve protestují proti tomuto náboženskému pleveli, proti banalizaci Svatého, proti komercializaci náboženství oprávněně, ale bez úspěchu. Pastoři nedovedou bojovat proti nadnárodnímu podnikání s náboženstvím. V této věci je nadevše pravdivé: Nejlepší kritika falše je pravdivá praxe.

Otázka zní: Co by měla církev dělat proti náboženskému boomu? Nejnadnější a finančně nejlepší způsob by byl změnit církev ve vysoce organizovaný komplex náboženského průmyslu se supermarkety ve všech velkých městech. Člověk by tam mohl kupovat podle chuti náboženské zkušenosti, terapie, meditace a – proč ne? – extatické zkušenosti a chvilkové obecnství. Pak by úlohy byly jasné, účetnictví by bylo v pořádku a postavení ve společnosti nepopíratelné. Tato přímá kapitulace před náboženským trhem však je theologicky neodpovědným synkretismem. Ale stejně neodpovědná je tvrdohlavá opozice: Kdo chce náboženství, musí je kupovat v tom balení, v té kvalitě a v té ceně, které nabízíme. Tento postoj je možný jen tam, kde církve mají monopol na náboženském trhu. Ten čas je definitivně za námi.

Důležitější než argument trhu je argument biblický. Nezapomínejme na naši kritickou a prorockou úlohu v theologicky odpovědném synkretismu. Domnívám se, že bychom jeho výzvu měli přijmout, ale takovým způsobem, že zůstane jasné, že Bůh je něco odlišného od naší zkušenosti s Bohem a že naše transcendence je něco jiného než výlet do transcendentna.

Příkladem pro takový synkretismus jsou pisatelé bible, ale ne tak, že řekneme: V Novém zákoně nejsou pohřby, nejsou vojenští kaplani, nejsou Nedělní školy, není křest nemluvnat, nejsou vánoční stromky, není učení o Trojici, nejsou kostelní zvony, tedy to vše je falešné. Ale tak, že se budeme ptát: Jak se pisatelé bible vyrovnávali s náboženským kontextem své doby?

Totéž platí pro náš dialog s lékařstvím, s vědou, s lidovými náboženstvími a stejně i s vlastenectvím. Bibličtí autoři pouze zřídka popírali relativní pravdu jiných světových názorů kolem sebe. Převraceli je však, sesazovali je s trůnu jejich absolutních stanovisek (to by se mělo dnes aplikovat na

lékařství, ekonomiku a vědu). Uznávali je jako věci stvořené Bohem; věci nejsou bohové. Uvědomovali si, že vše je částí Božího stvoření. To je důležitý misiologický pohled. Misionář, odmítající mluvit čínsky, není misionář, ale evropský propagandista. To znamená, že není jen jeden synkretismus, ale mnoho synkretismů, závislých na partnerech, s nimiž hovoříme. Konec konců máme čtyři evangelia, která vznikla v různých kulturách a situacích. Tyto různé synkretismy nyní prozkoumejme na konkrétním příkladu.

List Koloským je příkladem theologicky odpovědného synkretismu

Cituji hymnus v Kol 1,15–20 bez výkladů a úprav autora: On je obraz (EIKÓN) Boha neviditelného, prvorozený (PRÓTOTOKOS) všeho stvoření, neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné. Všechno je stvořeno skrze něho a pro něho. On předchází všechno, všechno v něm spočívá. On je hlavou těla. On je počátek (ARCHĚ), prvorozený z mrtvých – takže je to on, jenž má prvenství ve všem. Plnost sama (PLÉRÓMA) se rozhodla v něm přebývat, aby skrze něho a v něm bylo směřeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích.

To je citát z „Chorálního Nového věku“ koloské církve. Tento hymnus byl zpíván církví v Kolosách k počtě božské hlavy, přítomné v celém kosmu (On je hlavou těla). Pro koloské křesťany to byl jistě Kristus, ačkoli není v hymnu nikde zmíněn. Asi to kdysi byl hymnus nekřesťanský. Nyní je zpíván lidmi, pro které svět, tělo kosmu, je roztržen. Proudny harmonie jsou rozladěné. Kosmos je ve sporu sám se sebou a musí být smířen. I sama existence kosmu je v sázce. Boj přírodních živlů navzájem proti sobě se projevuje v katastrofách a hrozí, že povede k totálnímu kolapsu celého světa. Lidé jsou obětmi tohoto roztřeseného světa. Cítí se vězni přírody, která je ve zmatku.

Známe literaturu Nového věku z té doby. Je plná drásavých stížností na žalostnou existenci člověka. Člověk je vůči ní bezmocný. Slavný žal Naasenů – je to pohanský hymnus – si stěžuje: *Duše je jako plachá zvěř, stále na zemi lovená přísnou smrtí, dokazující svou moc nekonečně dlouhým honem. Dnes jsi v říši světla, zítra skleslý v trápení. Otče, shlédni dolů a žehnej to bolestné bytí, jak se toulá daleko od domova, bezcizně truchlíc. Chce uniknout trpkému chaosu, ale nezná žádnou cestu ven.*

Lidé toužili po spáse světa, po osvobození z kosmických sil, jež je mučily. Kolosští křesťané odpovídali: Náš Kristus přemohl tyto síly, vrátil mír kosmu, zabil smrt. On je vládnoucí podstata, udržovatel kosmu, vládce a kníže jeho nevypočitatelných sil. Vše v něm spočívá (Kol 1,17). On je

mistr, hlava tohoto kosmického těla. Taková je situace v Kolosách. Jak reagoval autor listu Koloským? Pro stručnost ho pojmenuji Pavel. Co činí Pavel s tímto textem?

Předeevším přijme mýtický a pro něj cizí jazyk – velice odlišně od mnoha dnešních theologů. Pokusí se odpovědět jazykem Koloských a vyrovnává se s tímto populárním náboženstvím Nového věku v kancionálu Koloských. Současně podstatně koriguje toto populární náboženství svou interpretací a změní interpretaci i tím, co přidá ke konci hymnu. Tři příklady:

Kolosští zpívali: Kristus je hlava kosmického těla. Pavel koriguje: Kristus je hlava těla. Ale tělo není, jak se domníváte, svět. Tělo, to jsou lidé. Tělo jste vy, Kolosští. Tělo je církev (připojí: ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ). Skrze vás, Koloské, Kristus uskutečňuje své řízení - nečekané tvrzení o malém počtu křesťanů v Kolosách, o malé nedůležité sektě v Římské říši.

Kolosští zpívali: Kristus smířil kosmos a síly, lidi a mocnosti svým vzkříšením. Pavel přidává: Jistě, on je prvorozený z mrtvých a smířil nás svou obětí na kříži (1,22). To je masivní formulace, která by měla ujistit, že prvorozený všeho stvoření, obraz Boha neviditelného, je též, který zemřel bídnou smrtí na kříži v daném čase na daném místě. Není pouhým principem, kosmickou mocností, která operuje ve světě. On je též historickou osobností.

Kolosští zpívali: Chaos v kosmu musí být přemožen. Něco se musí stát s tímto světem. Pavel odpoví: Jistě, náš svět je nemocný a musí být uzdraven, ale k uzdravení nedojde tajemnými kosmickými mocnostmi, ale lidmi, kteří následují toho jediného, který zemřel na kříži, to znamená smířenými a smiřujícími lidmi.

Co tu činí Pavel: Přijímá synkretismus Koloských a transformuje jej v theologicky odpovědný synkretismus. Socializuje jejich synkretismus (lidé, ne mocnosti). Synkretismus Nového věku není ponechán ve své „nádherné izolaci“. Pavel přesně a podrobně zmiňuje, co je pod panstvím Kristovým. Už tento konkrétní seznam objasní, že trůny a panstva, mocnosti a vyzařování – zákony ekonomiky a technologie, ale též paprsky hvězd, krystalů atd. – nemají už hrát tutéž roli, jakou hrály až dosud v Kolosách. Vůle tohoto Pána vládnout nade vším zahrnuje život těch, jimž je list psán. Proto Pavel nemůže hovořit nehistoricky. Ba co víc, autor musí mluvit o sobě. Kristova moc, která proniká celý svět, není mysteriálně kosmická moc, ale moc slova a života apoštola, který plní svou službu ve stínu kříže, a to znamená v potu a mraze, v hladu a žízni, v ranách a posměchu – takto kráčet cestami Římské říše.

Theologicky odpovědný synkretismus zakotvuje koloský synkretismus Nového věku ne v mýtu, ale ve skutečnosti kříže. Pavel ovšem ví, že

Evangelium znamená též osvobození z kosmických mocí. Ale mýtickou poesii nahradí skutečnou událostí kříže.

Podobně se musíme vyrovnávat s moderním synkretismem ekonomické kultury

To co následuje, je založeno na práci Jane Collierové, profesorky ekonomie na universitě v Cambridgi, která pod mým dohledem psala doktorskou disertaci na téma: Mohou ekonomové konvertovat? Konverzí nemínila jen náboženskou zkušenost, ale následný kognitivní proces.

Collierová byla zklamaná, že církevní vůdcové stále argumentují morálkou, když v televizi komentují ekonomiku, místo aby napadali technické argumenty ekonomů: užívají svůj jazyk místo jazyka ekonomů. Morální argumenty jsou v tomto případě nedůležité, protože ekonomové říkají: mechanika ekonomiky je dána. Ať se nám to líbí nebo ne, Temže teče dolů do moře. Žádný argument, ani theologický ani morální, nemůže změnit tento přírodní zákon. Tak je tomu i se svobodným trhem. Ten funguje podle daných zákonů.

Místo morálních argumentů použila tento technický argument: Ekonomie není neutrální věda, informující nás o mechanismu ekonomiky. Užívá skryté a otevřené předsudky a hodnotové soudy. Tyto hodnotové soudy Collierová nazývá „ekonomickou kulturou“. V našem biblickém příkladu by odpovídaly trůnům a mocnostem, kosmickým silám vesmíru. Collierová dokazuje, že tyto hodnotové soudy fungují pouze se sekulární vírou, pro kterou se rozhodnu. Její zklamání z církevních představitelů bylo založeno na faktu, že vždy argumentovali eticky, místo aby ekonomiku volali k vědecké poctivosti. Nemůžeme očekávat, že ekonomové jsou morální, ale můžeme od nich očekávat, že jsou dobře poučení.

To Collierová činí ve svém díle. Zůstává přísně v oblasti ekonomie a ukazuje, jak její všechna tzv. vědecká rozhodnutí jsou vždy též určována vírou, pro kterou se rozhoduje. Přesvědčivě ukazuje, že ekonomická kultura je systém víry. To je právo ekonomů, jinak nemohou fungovat. Měli by však svou zvolenou možnost nazývat zvolenou možností a nikoli daným zákonem.

V kapitole o konverzi Collierová ukazuje, že existují jiné zvolené možnosti pro ekonomiku, totiž ty, které „nevěří“ v moci a trůny a počítají s tím, že Kristus jim odňal jejich moc. Zde máme theologicky odpovědný synkretismus. Bohové kapitalismu nejsou popření. Světový názor ekonomie není a priori popřen. Collierová neříká: Váš mechanismus a vaše síly nejsou v bibli, proto neexistují. Říká však zaprvé: Ekonomie není – jak říkáte –

objektivní věda, ale zvolená možnost. Že je tomu tak, to se prokáže přesně těmi prostředky, jichž ekonomové užívají. Za druhé, tento obraz světa je otevřen theologicky odpovědnému synkretismu, vidíme-li, že moci a mechanismy neexistují nezávisle, ale patří ke stvořenému světu a proto mohou být zkoumány, měněny a znovu stanoveny. Za třetí říká: Chceme vám ukázat důsledky vašeho systému. Je to skutečně ten nejlepší systém, s jakým můžeme vyrukovat? My theologové nevíme, který systém by byl lepší. Ale dovoláváme se vaší vědecké ctižádosti a říkáme: Nemůžete dokázat, že tyto tzv. zákony existují. To je vaše víra. Jestliže na okamžik tuto víru odložíte, možná přijdete k jinému náhledu.

System záviselící na produkci ohromných přebytků na jedné straně a na hladu na straně druhé, záviselící na stimulování ohromného zbrojního průmyslu, ten jistě nemůže být nejlepším myslitelným systémem. Nemůže to být ten nejlepší systém, jaký lze vynalézt, když nutí dvanáctileté děvčátko napsat tuto báseň:

Jméno mé matky je žal.

V létě se stará o vodu, v zimě se stará o uhlí

a po celý rok o rýži.

Během dne se stará o denní potravu, během noci se stará o své děti

a každý den je naplněn žalem.

Proto mé matce říkají žal a mému otci vztekly produkt opilství.

A mé jméno je slzy a smutek.

Abych se vrátil k začátku tohoto zamyšlení, zdá se mi, že misionáři ze Západu jsou sotva kvalifikovaní pro misijní práci v Rusku, pokud nepoznají, že jejich vlastní ekonomická kultura je vysoce modlářská, že jejich vlastní církevní formy, jejich vlastní theologie jsou těžce synkretistické. Asi jeden z nejdůležitějších misijních úkolů by byl položit si otázku: Co by bylo theologicky odpovědným synkretismem mezi křesťanstvím a kapitalismem? Až dosud však nikdo tuto otázku nepoložil a to navzdory faktu, že tzv. svobodná tržní ekonomika jistě není ve shodě s učením Krista a jeho apoštolů.

přeložil M. Heryán